

بررسی میزان علاقه‌مندی و کسب مهارت دانشجویان زبان و ادبیات عربی

Investigating the Interests and Skill Development of the Students of Arabic Language and Literature

تاریخ پذیرش مقاله: ۹۴/۶/۱۷

تاریخ دریافت مقاله: ۹۳/۱/۲۵

Hojjat Rasouli
Somayeh Shojaei
Khadijeh Shah Mohammadi

حجت رسولی*
سمیه شجاعی**
خدیجه شاه‌محمدی***

Abstract: Today, the importance of learning Arabic language and the need for educating qualified experts in Iran are felt more than the past centuries due to the governing religious, social and political approaches. Whether graduates in these disciplines can meet the market needs and be a qualified workforce to serve the community is a question that this search is trying to answer it. Due to the relationship between academic interest and skills, there is a need to review that in what extent this relationship increases or decreases the interest of students while studying. This field of study was conducted on the students of Shahid Beheshti, Tehran, Allameh Tabatabai universities. The survey data showed that interest was the main factor of students' choosing Arabic; however, after education, their interest has been reduced considerably. In addition, approximately less than half of the students have gained acceptable qualification, especially in the four skills of language learning: reading, writing, speaking and listening.

چکیده: اهمیت زبان عربی در ایران، امروزه بر اثر رویکردهای دینی، اجتماعی و سیاسی حاکم و لزوم تربیت کارشناسانی خبره، بیش از قرون گذشته احساس می‌شود؛ اینکه آیا دانش‌آموختگان این رشته، می‌توانند نیاز بازار کار را تأمین نموده و به‌عنوان نیروی انسانی مجرب، به جامعه خدمت کنند یا نه مسأله‌ای است که پژوهش‌پیش‌رو می‌کوشد بدان پاسخ دهد. با توجه به رابطه علاقه‌مندی به رشته تحصیلی و کسب مهارت، باید بررسی شود که تا چه اندازه بر علاقه‌مندی دانشجویان در حین تحصیل افزوده یا کاسته می‌شود. این پژوهش از طریق مطالعه میدانی روی دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی، علامه طباطبایی و تهران انجام شد و بررسی داده‌ها نشان داد که علاقه‌مندی، عامل اصلی انتخاب این رشته از سوی دانشجویان بوده است؛ اما پس از تحصیل در این رشته، از علاقه آنان کاسته می‌شود. به‌علاوه تقریباً کمتر از نیمی از دانشجویان، توانایی قابل‌قبولی در رشته‌ی تحصیلی خود و در چهار مهارت یادگیری زبان (خواندن، نوشتن، گفتن و شنیدن) کسب کرده‌اند.

Keywords: Arabic Language and Literature, Interests, Abilities, Skills, Learning

واژگان کلیدی: زبان و ادبیات عربی، علاقه‌مندی، توانایی، مهارت‌های یادگیری

*دانشیار گروه زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول) h rasouli@sbu.ac.ir

**کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید بهشتی

***کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی دانشگاه شهید بهشتی

مقدمه

زبان و ادبیات عربی از دیرباز مورد توجه ایرانیان بوده و به آموزش و یادگیری آن اهمیت بسیاری می‌داده‌اند. اهتمام به آموزش این زبان فقط مربوط به دوره‌های گذشته نبوده و در دوره‌ی حاضر نیز، این اهتمام همچنان به قوت خود باقی است. این زبان، زبان رسمی و زنده در بیش از ۲۰ کشور عضو سازمان ملل است و بیش از ۲۵۰ میلیون نفر جمعیت در جهان امروز بدان تکلم می‌کنند. برخی از این کشورها در همسایگی ایران قرار دارند و کشور ما با بسیاری از این کشورها روابط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دارد (شکیب انصاری، ۱۳۸۵: ۶۰۳)

«زبان و ادبیات عربی در دانشگاه‌های ایران هم به‌عنوان رشته‌ای تخصصی و میان رشته‌ای در بیش از ۶۰ مرکز دانشگاهی دولتی و غیر دولتی تدریس می‌شود. پیشینه آموزش این زبان [در دوره معاصر] به دهه ۱۳۲۰ و تأسیس دانشکده معقول و منقول (الهیات فعلی تهران) بازمی‌گردد.» (شکیب انصاری، ۱۳۸۵: ۶۰۳)

زبان عربی به‌عنوان یک واحد درسی در تمام مدارس ایران تدریس می‌شود و همچنین سالانه جمعیتی بالغ بر ۵۰۰ نفر در رشته زبان و ادبیات عربی از بسیاری از دانشگاه‌های ایران فارغ‌التحصیل می‌شوند.

با توجه به این آمار وسیع و همسایگی ایران با چندین کشور عرب زبان و نیاز مبرم دستگاه‌های دولتی به فارغ‌التحصیلان این زبان، اهمیت آموزش صحیح دانشجویان برای افزایش مهارت آنان در زمینه ترجمه، بیش از پیش آشکار می‌شود. اهمیت دیگر این زبان در این است که آشنایی با آن برای برقراری ارتباط با متون دینی و میراث علمی و ادبی ایران لازم است.

با فرض بر اینکه بیشتر دانشجویان، این رشته را با میل و رغبت برای تحصیلات دانشگاهی خود انتخاب می‌کنند (در تحلیل داده‌ها این مطلب نشان داده خواهد شد)، پرسش اساسی این است که دانشجویان این رشته، تا چه مقدار پس از تحصیل در این رشته، نسبت به آن رضایت داشته و دانشگاه‌ها تا چه اندازه در راستای اهداف مطرح‌شده در سرفصل‌های درسی وزارت علوم اقدام کرده و موفق بوده‌اند^۱. پژوهش پیش رو در

^۱. بر اساس این جزوه، انتظار می‌رود که دانشجویان پس از اتمام واحدهایی چون آزمایشگاه، مکالمه و انشا و سایر واحدها که مشترک با یادگیری ادبیات عربی و تقویت مهارت‌های زبانی این رشته است بتوانند در موضوعات گوناگون به زبان عربی صحبت کرده و مکالمه یک عرب زبان را نیز متوجه شوند.

نظر دارد با بررسی آماری، دلایل انتخاب این رشته از سوی دانشجویان را مشخص کند، میزان رضایت آنان را پس از تحصیل ارزیابی کرده و به این سؤال پاسخ دهد که آیا دانشگاه‌ها توانسته‌اند به اهداف مطرح شده در جزوه وزارت علوم جامعه عمل ببوشانند یا نه.

روش تحقیق

در این پژوهش، دانشگاه‌های استان تهران را به عنوان جامعه آماری در نظر گرفته و از میان آنان سه دانشگاه (شهید بهشتی، تهران و علامه طباطبایی) به‌طور تصادفی انتخاب شدند. دلایل انتخاب دانشگاه‌های دولتی استان تهران به شرح زیر است:

۱. استان تهران به‌عنوان پایتخت ایران، بیشترین امکانات آموزشی و تحصیلی را داراست؛ از جمله دسترسی به مراکز تهیه انواع کتاب و روزنامه و مجله و امکانات نرم‌افزاری، آموزشگاه‌های معتبر زبان، وجود دفاتر سیاسی و فرهنگی کشورهای عرب زبان که اقدام به برگزاری کلاس‌های آموزشی می‌کنند، وجود دانشگاه‌های معتبر و وجود استادان با تجربه در این زمینه؛

۲. دلیل دیگر برای انتخاب این استان، وجود بازار کار گسترده است که حوزه فعالیت دانشجویان فارغ‌التحصیل را افزایش می‌دهد. برای نمونه، نیاز مبرم سفارت‌خانه‌ها به کسانی که هم به زبان عربی و هم به زبان فارسی تسلط داشته باشند. وجود مؤسسات و آموزشگاه‌های تحصیلی برای کلاس‌های کنکور در سطوح مختلف تحصیلی که نسبت به سایر استان‌ها از کمیت بیشتری برخوردارند. کثرت مدارس غیرانتفاعی که مجوز جذب نیروی کار برای تدریس زبان عربی را دارند. وزارت امور خارجه، رسانه‌ها و سازمان ارتباطات نیز از دیگر مراکز مهم بازار کار این رشته، به شمار می‌آید؛

۳. سرانجام، علت دیگر انتخاب دانشگاه‌های دولتی برای بررسی در این تحقیق آن است که سطح علمی و کارایی این دانشگاه‌ها عموماً بیش از سایر دانشگاه‌هاست. دانشگاه‌های دولتی، تابع وزارت علوم هستند و صد البته باید کارایی بهتری داشته باشند. دانشگاه‌های آزاد، پیام نور و غیرانتفاعی نسبت به دانشگاه‌های سراسری از قدمت کمتری برخوردارند و در نتیجه تجربه دانشگاه‌های دولتی در زمینه آموزش این زبان بیشتر است.

نمونه آماری

همان‌گونه که ذکر شد، سه دانشگاه بررسی شده (شهید بهشتی، تهران و علامه طباطبایی) به صورت تصادفی (random)^۱ و از میان دانشگاه‌های امام صادق (ع) با کد ۱، شاهد کد ۲، شهید بهشتی کد ۳، علامه طباطبایی کد ۴، تهران کد ۵، الزهراء کد ۶، تربیت معلم (خوارزمی) کد ۷، انتخاب شده و دانشجویان ورودی مهر سال ۱۳۸۸ این سه دانشگاه مورد ارزیابی قرار گرفتند. دلیل انتخاب این ورودی، آن است که نیمسال پایانی تحصیل آن‌ها بوده و واحدهایی را گذرانده‌اند که پرسشنامه طرح شده، بر اساس آن‌ها تنظیم شده است. دو دانشگاه علامه طباطبایی و شهید بهشتی هم بر اساس مصوبه جدید شورای برنامه‌ریزی درسی عمل کرده و ورودی‌های سال‌های بعد از ۱۳۸۸ بر اساس این مصوبه جدید آموزش می‌بینند.

لازم به ذکر است که از هر دانشگاه ۲۵ پرسشنامه و در مجموع ۷۵ پرسش‌نامه جمع‌آوری شد. ۱۵ مرد و ۵۷ زن و سه بی‌پاسخ نمونه آماری تحقیق را از لحاظ جنسیتی تشکیل می‌دهند. در این میان ۲۲ نفر یک‌زبانه، ۱۹ نفر دو زبانه و مابقی قومیت خود را قید نکرده‌اند. ۵۴ نفر از این دانشجویان در مقطع سنی ۲۰ تا ۲۲ سال بوده و مابقی بالای ۲۲ سال داشتند.

سؤالات در دو پرسشنامه، شماره یک با عنوان «علاقه‌مندی و رضایت» و شماره دو با عنوان «توانایی در چهار مهارت یادگیری» در زیر شاخه‌های واحدهای درسی ارائه شد. پس از اتمام نظرسنجی، داده‌های به دست آمده در نرم‌افزار excel کدگذاری و در صدبندی شدند که نتایج حاصل از آن در صفحات بعد گزارش می‌شود. در پرسشنامه شماره یک، درباره دلایل انتخاب این رشته، رضایت یا عدم رضایت آن‌ها پس از تحصیل در رشته و دلایل این رضایت یا نارضایتی سؤالاتی طرح شد. در پرسش‌نامه شماره دو با توجه به این که آموزش هر زبانی بر چهار مهارت استوار است: مهارت گفتاری، مهارت نوشتاری، مهارت شنیداری و مهارت خواندن؛ (جمشیدیان، ۱۳۸۲: ۱۲) پس در صد برآمدیم تا میزان توانایی دانشجویان را به‌طور جداگانه در هر کدام از این مهارت‌ها

^۱. با استفاده از ماشین حساب‌های مهندسی کلید inv یا Shift را فشار داده و سپس کلید #Ran را زدیم. عددی به دست می‌آید که همواره مثبت، به صورت اعشاری و کوچکتر از یک می‌باشد. آن عدد را در اندازه جامعه که هفت دانشگاه بود ضرب کرده قسمت اعشاری را حذف کرده و یک واحد به آن اضافه کردیم. عدد بدست آمده یک عدد تصادفی است که بر اساس شماره گذاری دانشگاه‌ها، سه دانشگاه مذکور به صورت تصادفی انتخاب شدند.

بسنجیم و بررسی کنیم که دانشجویان، دلایل اصلی ضعف و قوت خود را در چه چیز می‌دانند. دستاورد حاصل، در ذیل عنوان می‌شود.

پیشینه تحقیق

درباره چالش‌های زبان و ادبیات عربی در ایران تحقیقات گسترده‌ای صورت گرفته است. از مهم‌ترین این پژوهش‌ها می‌توان به مقاله «کاربردی و تخصصی کردن آموزش زبان و ادبیات عربی در دانشگاه» نوشته محمود شکیب انصاری، عضو هیأت علمی دانشگاه شهید چمران اهواز اشاره کرد که به بررسی این موضوع پرداخته که آیا این رشته با این اهمیت و ضرورت و با این گستردگی و هزینه‌های بسیار زیاد به هدف‌های از پیش تعیین شده خود دست یافته است یا خیر. در این مقاله ضمن پاسخ به این پرسش، طرحی تخصصی - کاربردی و هدفمند برای سه دوره کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکتری ارائه شده است. پژوهش‌های صورت گرفته، هیچ‌کدام از جنبه آماری و از نگاه خود دانشجویان به صورت خاص نپرداخته‌اند. در این پژوهش به بررسی علمی، تجربی و آماری میزان توانایی و علاقه‌مندی دانشجویان این رشته پرداخته‌ایم. از مقالات مهم دیگر، می‌توان به مقاله دکتر متقی‌زاده با عنوان «تحلیل و بررسی عوامل ضعف دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی در مهارت‌های زبانی از دیدگاه استادان و دانشجویان این رشته» نام برد که به بررسی یکی از مهم‌ترین مشکلات دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی، یعنی ضعف در به کارگیری مهارت‌های زبانی پرداخته است؛ برای تحلیل و ریشه‌یابی این ضعف، مهم‌ترین مؤلفه‌های تأثیرگذار که متخصصان آموزش زبان‌های خارجی و مدرسان مهارت‌های زبانی عربی، بر آنها تأکید کرده‌اند، مشخص و سپس میزان تأثیرگذاری این مؤلفه‌ها در ضعف دانشجویان، از نظر استادان و دانشجویان بررسی شده است. این مؤلفه‌ها عبارتند از: «مهم‌ترین عوامل بی‌نشاطی دانشجویان در یادگیری و رشد مهارت‌های زبانی»، «میزان مفید و کارآمدی بسته‌های آموزشی موجود»، «میزان کارآمدی شیوه‌های ارائه دروس مربوط به مهارت‌های زبانی»، «میزان انگیزه دانشجویان و ماهیت آن»، «میزان کارآمدی روش‌های تدریس استادان برای بالا بردن نشاط دانشجویان» به صورت کلی و «میزان کارآمدی روش‌های تدریس مربوط به مهارت شنیداری» به عنوان یک مهارت مهم، به صورت خاص. روش تحقیق، پیمایش، ابزار تحقیق، پرسشنامه و شیوه تحلیل داده‌ها، توصیفی - تحلیلی است. نتیجه این پژوهش نشان می‌دهد که برخلاف بسیاری از گمان‌ها، دانشجویان نسبت به یادگیری مهارت‌های

زبانی عربی بی‌انگیزه نیستند، بلکه این بی‌نشاطی است که به اشتباه بی‌انگیزی به شمار می‌رود. از عوامل مهم این بی‌نشاطی و ضعف، «روش‌های نامناسب تدریس»، «فقدان بسته‌های آموزشی مناسب»، «کارآمد نبودن کلاس‌های آزمایشگاه زبان به علت استفاده نکردن از فنون شنیداری مناسب» و غیره است.

از جمله مقالات دیگری که به بررسی آموزش مهارت‌های زبانی در ایران پرداخته‌اند، به شرح زیر هستند:

شکیب انصاری (۱۳۷۹) در مقاله «نقد و بررسی آموزش مکالمه عربی در دانشگاه‌ها»، به بررسی مهارت صحبت کردن با زبان عربی پرداخته و آموزش آن را در ایران، بسیار ناکارآمد دانسته است.

قائم (۱۳۸۶) در مقاله «آموزش مهارت نوشتن در ایران؛ موانع و راهکارها»، مهم‌ترین مشکل آموزش نوشتن زبان عربی را در ایران، فقدان منابع متناسب با سطح و فرهنگ زبان‌آموزان ایرانی دانسته و پیشنهاد می‌کند کتاب‌هایی در این زمینه تألیف شود که در بردارنده مهم‌ترین الفاظ و اصطلاحات پرکاربرد در نوشتار عربی باشند.

بعضی از مقالات نیز به بررسی مشکلات آموزش زبان عربی در ایران، نه مشکلات آموزش مهارت‌های زبانی به شکل خاص، پرداخته‌اند که عبارتند از:

رسولی (۱۳۸۴) در مقاله‌ای با عنوان «ریشه‌یابی مشکلات آموزش زبان عربی در دانشگاه‌های ایران: مبانی تعریف گرایش‌ها» جایگاه نامناسب زبان عربی در ایران، کم استعدادی دانشجویان زبان عربی، جایگاه نامناسب علوم انسانی، بی‌انگیزی دانشجویان زبان عربی، روش‌های نامناسب تدریس استادان، برنامه‌های درسی نامناسب و ابزارهای آموزشی بی‌کیفیت را از جمله عوامل ضعف دانشجویان رشته زبان و ادبیات عربی دانسته است. مهم‌ترین راهکار نویسنده برای رفع این مشکلات، تأسیس گرایش جدیدی در حوزه آموزش زبان عربی است.

هم‌چنین، سلیمی (۱۳۸۶) در مقاله «آموزش عربی در مدارس و دانشگاه‌های ایران: نقص‌ها، کاستی‌ها و راهکارها»، سنتی بودن شیوه‌های آموزش و قواعد محور بودن آنها را، از مهم‌ترین مشکلات آموزش و یادگیری زبان عربی در ایران دانسته و راهکارهایی چون توجه به محوریت متن، لزوم تقسیم‌بندی قواعد بر مبنای بسامد کاربرد و لزوم تأسیس گرایش‌های جدید در سطوح عالی آموزش ارائه داده است.

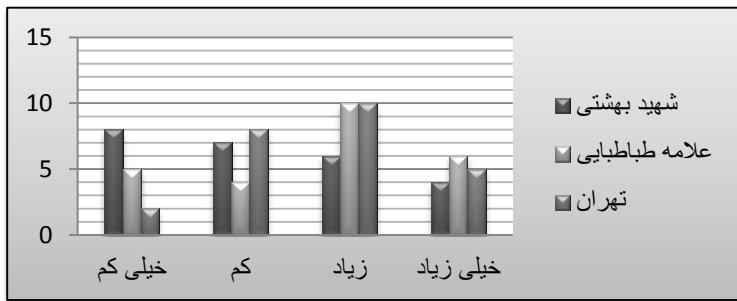
از دیگر مقالات ارزشمند مرتبط با چنین موضوعاتی می‌توان از موارد ذیل نام برد:

نظریات یادگیری زبان دوم و چگونگی بهره‌گیری از آنها برای ارزشیابی و دگرگونی آموزش زبان عربی به عنوان زبان دوم از میسر احمدالملکی، مشکلات تدریس زبان عربی در ایران از جعفر دلشاد، سلسله مقالات با عنوان تدریس زبان عربی در ایران نوشته حسین تدین، سلسله مقالات با عنوان ویژه‌نامه آموزش زبان عربی از عادل اشکبوس، موانع آموزش زبان عربی اثر حمیدرضا میرحاجی، ایجاد انگیزه در فراگیری زبان عربی به عنوان زبان دوم از دکتر علی جان‌بزرگی. بسیاری از مقالات دیگر هستند که از جنبه‌های مختلف آموزشی به بررسی نحوه آموزش زبان عربی در ایران و کنکاش آن پرداخته‌اند و مطالب ارزشمندی را ارائه داده‌اند که ذکر ماحصل آنها در این مقوله نمی‌گنجد. در این مقاله، سعی بر این بوده است تا از نقطه نظرات کسانی که خود در این رشته در حال تحصیل هستند دلایل ضعف و قوتشان را جویا شده و به بررسی آنها پردازیم.

نتایج به‌دست آمده از تحلیل پرسشنامه‌ها

بخش اول: دلایل انتخاب رشته

در ابتدا از دانشجویان خواسته شد تا دلایل انتخاب زبان عربی را به‌عنوان رشته دانشگاهی خود مشخص کنند. پس از تحلیل آماری پرسشنامه‌ها، معلوم شد که بیش از چهار پنجم یعنی ۸۸/۳۳ درصد این دانشجویان به دلیل علاقه بسیار به این زبان که در دوره راهنمایی و دبیرستان تدریس می‌شده است، این رشته را انتخاب کرده‌اند. زبان اسلام و قرآن بودن، عامل دیگری بود که بیشترین تأثیر را در انتخاب این رشته از سوی دانشجویان داشته است. سومین عامل که نسبت به دو عامل دیگر تأثیر کمتری داشته، بازار کار این زبان بوده است. آنچه که توجه ما را به خود جلب کرد، این بود که بسیاری از این دانشجویان به دلیل علاقه به این زبان این رشته را انتخاب کرده‌اند؛ اما پس از بررسی میزان رضایت‌مندی این دانشجویان پس از پذیرش در دانشگاه و تحصیل در این رشته نتایج قابل تأملی حاصل شد که در نمودار زیر میزان رضایت دانشجویان را پس گذشت هفت نیمسال از تحصیل آنان، مشخص کرده‌ایم:

نمودار شماره (۱) میزان رضایت دانشجویان از تحصیل در این رشته

دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی که بیش از چهار پنجم آنها علاقه بسیار را عامل اصلی انتخاب رشته خود دانسته‌اند، پس از گذراندن هفت نیمسال از تحصیل، تنها دو پنجم این دانشجویان به این زبان همچنان علاقه داشته و از تحصیل در آن رضایت داشته‌اند. چهار پنجم دانشجویان دانشگاه علامه طباطبائی همانند دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی، علاقه بسیار را عامل اصلی انتخاب این رشته بیان کرده‌اند اما این علاقه‌مندی، پس از گذشت هفت ترم از شروع به تحصیل آنان در دانشگاه به سه پنجم کاهش یافته است.

دانشجویان دانشگاه تهران نیز که چهار پنجم آن‌ها علاقه بسیار را عامل اصلی انتخاب این رشته ذکر کرده‌اند، میزان علاقه و رضایت آن‌ها پس از تحصیل در این رشته به سه پنجم کاهش یافته است. چنانچه مشاهده می‌شود کاهش علاقه به این رشته در میان دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی بیش از دو دانشگاه دیگر بوده است. از دانشجویانی که میزان رضایت آن‌ها از تحصیل در این رشته، کمتر از پنجاه درصد بود خواسته شد تا دلایل خود را ارائه دهند:

دانشجویان شهید بهشتی، مهم‌ترین دلایل رضایتمندی کمتر از پنجاه درصدی خود را به ترتیب، قواعد سخت و استثنائات بسیار که فهم دستور زبان این رشته را با مشکل مواجه می‌سازد، کلیشه‌ای بودن و به‌روز نبودن مطالب ارائه شده در کلاس‌های درس که انگیزه دانشجویان را کاهش می‌دهد و نحوه تدریس استادان در کلاس‌های آزمایشگاه، مکالمه و انشا که کمترین کارایی را دارند، بیان کرده‌اند.

اما دانشجویان دانشگاه تهران نیز مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر عدم رضایت خود را به ترتیب، پیچیدگی و استثنائات بسیار در قواعد، کلیشه‌ای بودن و به‌روز نبودن مطالب

درسی با اکثریت آراء و سپس نحوه تدریس استادان و کاربردی نبودن رشته، در کاهش رضایت خود دخیل می‌دانند.

دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی نیز قواعد سخت و استثنائات بسیار را مهم‌ترین عامل در کم بودن رضایت خود می‌دانند.

مشاهده می‌شود که دانشجویان هر سه دانشگاه قواعد سخت و استثنائات بسیار را مهم‌ترین و اصلی‌ترین عامل عدم رضایت خود و کاهش انگیزه در آموزش این زبان می‌دانند.

زبان عربی، زبان بسیار غنی و دارای گنجینه لغوی بسیار بالایی است، تا جایی که برای مسامهای یکسان، الفاظ متفاوتی را به کار می‌برند. استثنائات بسیار در قواعد، اختلاف آراء میان مکاتب کوفه و بصره، وجود لهجه‌های بسیار، تفاوت در ادای الفاظ و حروف در میان این لهجه‌ها، نبود کتاب‌هایی به‌روز و کارآمد و مواردی از این قبیل دستور زبان این رشته را بسیار سخت ساخته است.

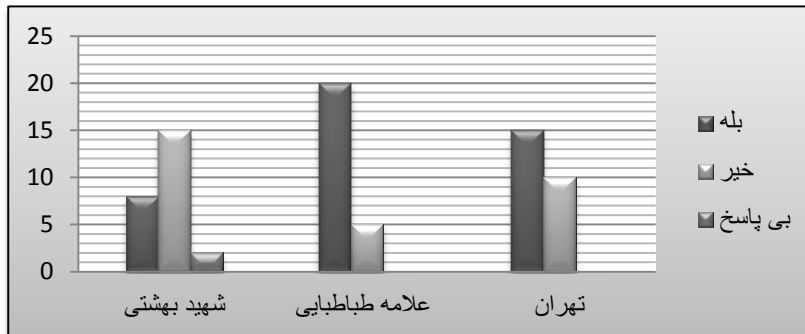
در ایران به علت نداشتن ارتباط مستمر و مستقیم با مجامع و محافل زبان‌آموزی عربی از یک سو و به کار نگرفتن یافته‌های زبان شناسی در امر آموزش عربی از دیگر سو، به جز چند کار فردی، شاهد تحرک و تحولی زمینه‌ساز و مؤثر، در این امر نبوده‌ایم. (شکرانی، ۱۳۷۵)

تأکید بیشتر بر روی واحدهای صرف و نحو و متون و تاریخ ادبیات که بیشترین رقم از تعداد واحدها را به خود اختصاص داده است، سبب شده است که محوریت تدریس استادان، روی ادبیات باشد تا آموزش زبان؛ این در حالی است که هنگام نام بردن از این رشته آن را زبان و ادبیات عربی می‌نامند؛ در نتیجه تلاش عمده استادان و برنامه‌ریزان درسی دانشگاه‌ها باید روی آموزش زبان باشد و متأسفانه تنها ۶ واحد مکالمه برای تقویت مهارت گفتن و ۶ واحد آزمایشگاه برای افزایش مهارت شنیدن و در مجموع ۱۰ واحد انشا و ترجمه برای افزایش مهارت شنیدن از مجموع ۱۱۵ واحد درسی اختصاص داده شده است که این تعداد، تنها یک پنجم کل واحدها را برای افزایش مهارت در سه توانایی یاد شده، تشکیل داده است. این تعداد کم واحدها، یادگیری ادبیات زبان عربی را نیز با مشکل مواجه می‌سازد؛ چرا که تا یک زبان به صورت کامل فهمیده نشود، هرگز نمی‌توان ادبیات آن زبان را نیز به خوبی فرا گرفت.

از دانشجویانی که میزان رضایت آنان بیش از ۵۰ درصد بود خواسته شد تا دلایل خود را بر اساس میزان تأثیرگذاری بیان کنند. نتایج به دست آمده به شرح زیر است: دانشجویان هر سه دانشگاه که رضایت آن‌ها بیش از ۵۰ درصد است، فقط به این دلیل از تحصیل در این رشته راضی بودند که از طریق این زبان می‌توانستند زبان اسلام را فراگیرند و نظر آنان نسبت به نوع آموزش و یادگیری این زبان، همسو و همخوان با کسانی بود که از تحصیل در این رشته رضایت کمتری داشتند.

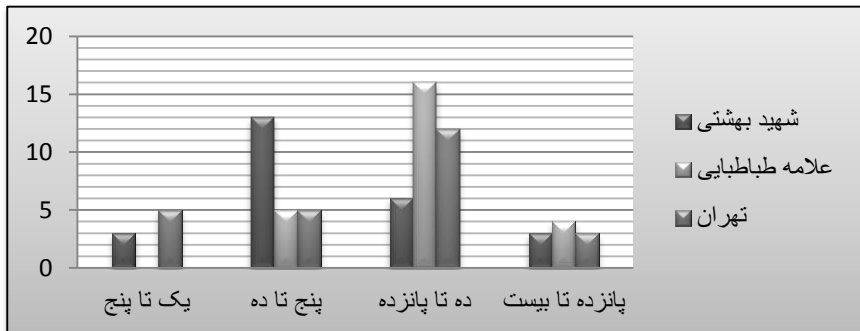
بخش دوم: توانایی دانشجویان در تکلم به زبان عربی

در ادامه پرسشنامه، از دانشجویان، سؤال شد که آیا پس از گذشت شش نیمسال، توانایی صحبت کردن به زبان عربی را دارند یا نه (منظور این است که آیا می‌توانند ابتدایی‌ترین درخواست‌های خود را از شخصی عرب زبان بخواهند یا گفت‌وگویی دوستانه با وی برقرار سازند) و در این مورد به خود چه نمره‌ای می‌دهند که در دو نمودار زیر، جواب آنان ترسیم شده است.

نمودار شماره (۲) توانایی دانشجویان سه دانشگاه در تکلم به زبان عربی

در میان سه دانشگاه، ۲۰ نفر از ۲۵ دانشجوی دانشگاه علامه طباطبایی، سپس ۱۵ نفر از ۲۵ دانشجوی دانشگاه تهران و در آخر ۸ نفر از ۲۵ دانشجوی دانشگاه شهید بهشتی، خود را در تکلم به زبان عربی، توانمند اعلام کرده‌اند.

نمودار شماره (۳) نمره دانشجویان در توانایی تکلم به زبان عربی

با توجه به نمودار نمره، سه‌پنجم دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی نمره خود را بالاتر از ۱۰ و یک‌پنجم آن‌ها نمره خود را بالاتر از ۱۵ می‌دانند. سه‌پنجم دانشجویان دانشگاه تهران نمره خود را بیش از ۱۰ و کمتر از یک‌پنجم بیش از ۱۵ می‌دانند. اما بیشتر از سه‌پنجم دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی توانایی خود را کمتر از ۱۰ و بقیه بیشتر از ۱۰ و کمتر از یک‌پنجم بیش از ۱۵ می‌دانند.

سپس از دانشجویان خواسته شد تا به این پرسش پاسخ دهند که علت توانمندی و یا عدم توانایی خود در مهارت زبانی این رشته در چه چیزی می‌بینند؟

دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی دلایل این ضعف را به ترتیب با ذکر فراوانی در موارد زیر می‌دانند: ۱۱ دانشجو از مجموع ۱۵ دانشجویی که نمره خود را کمتر از ۱۰ اختصاص داده‌اند، نحوه تدریس استادان و کم‌کاری انجمن علمی در تشکیل کلاس‌های فوق برنامه را مهم‌ترین عامل تأثیرگذار در نمره کم خود می‌دانند. نبود امکانات صوتی و تصویری کافی، متعدد بودن لهجه‌های زبان عربی، کم‌کاری دانشجویان و سپس قواعد سخت، به ترتیب با فراوانی ۱۰، ۹، ۸ و ۷ از جمله عواملی بودند که دانشجویان این دانشگاه آنها را از عوامل مهم ضعف خود می‌دانند. عوامل دیگری هستند که نسبت به موارد مذکور، فراوانی کمتری داشته‌اند.

دانشجویان دانشگاه تهران دلایل عدم توانایی خود را در صحبت کردن به زبان عربی، به ترتیب فراوانی و بر اساس بیشترین تأثیر به شرح زیر می‌دانند: کم‌کاری انجمن علمی در برگزاری کلاس‌های فوق برنامه، کم‌کاری دانشجو و متعدد بودن لهجه‌های زبان عربی به ترتیب ۸ از مجموع ۱۰ نفر، ۶ از مجموع ۱۰ نفر و ۵ نفر از مجموع ۱۰ نفر.

دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی عدم توانایی خود را در صحبت کردن به زبان عربی به ترتیب فراوانی و بر اساس بیشترین تأثیر به شرح زیر می‌دانند: ۳ نفر از مجموع ۳ نفر، نبود امکانات صوتی و تصویری کافی، ۲ نفر از مجموع ۳ نفر، گنجینه لغات زیاد و قواعد سخت و تنها یک نفر از مجموع سه نفر هر کدام از موارد ذیل را تأثیرگذار بر ضعف خود می‌داند. نحوه تدریس استادان، نداشتن انگیزه برای ادامه تحصیل، کم‌کاری انجمن علمی در برگزاری کلاس‌های فوق برنامه.

دانشجویانی که توانایی خود را بیش از ۱۰ می‌دانند، دلایل بسیاری برای خود ذکر کرده‌اند:

دانشگاه شهید بهشتی:

از میان ۱۰ دانشجویی که توانایی خود را بیش از ۱۰ اعلام کرده‌اند، دلایل زیر به ترتیب فراوانی و بر اساس بیشترین تأثیر ذکر شده است:

۷ نفر، یکسان بودن واژگان و حروف؛ ۶ نفر، انگیزه بالای تحصیل (داشتن علاقه)؛ ۵ نفر، آموزش و یادگیری یکی از لهجات و یا فقط فصیح؛

دانشگاه تهران:

از مجموع ۱۵ دانشجویی که توانایی خود را بیشتر از ۱۰ نمره‌گذاری کرده‌اند: ۱۱ نفر انگیزه بالای تحصیل (علاقه بسیار، زبان قرآن، بازار کار) را دلیل بالا بودن توانایی خود می‌دانند.

دانشگاه علامه طباطبایی:

از مجموع ۲۲ دانشجویی که توانایی خود را بالای ۱۰ نمره‌گذاری کرده‌اند: ۱۷ نفر، انگیزه بالای تحصیل (علاقه بسیار، زبان قرآن، بازار کار)، ۱۵ نفر، آموزش و یادگیری یکی از لهجات و یا فقط فصیح، ۹ نفر دو زبانه بودن را از عوامل مهم و مؤثر در بالا بودن توانایی خود می‌دانند.

بخش سوم: بررسی میزان توانایی دانشجویان در چهار مهارت یادگیری

همان‌گونه که گفته شد، برای آموزش هر زبان، یادگیری ۴ مهارت در آن زبان ضروری است، این چهار مهارت شامل خواندن، نوشتن، گفت و گو، شنیدن و فهمیدن آن زبان است؛ پرسش‌نامه شماره ۲ در چهار بخش تنظیم شد که هر بخش به بررسی دلایل ضعف و قوت از نظر دانشجویان در مهارت مربوطه و میزان توانایی آنان در آن مهارت، مورد ارزیابی و سنجش قرار گرفت:

الف- مهارت خواندن

برای افزایش مهارت خواندن، دروس مربوط به صرف و نحو، متون و تاریخ ادبیات دوره‌های مختلف در هر ترم تحصیلی ارائه می‌شود. هدف این است که دانشجو بتواند پس از گذراندن هر کدام از این واحدها، توانایی فهم قواعد و خواندن، فهم، ترجمه متون و نیز توانایی شناخت سبک آن دوره را داشته باشد و بتواند تحلیل درستی از اوضاع سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و ادبی آن دوره را به دست آورد.^۱

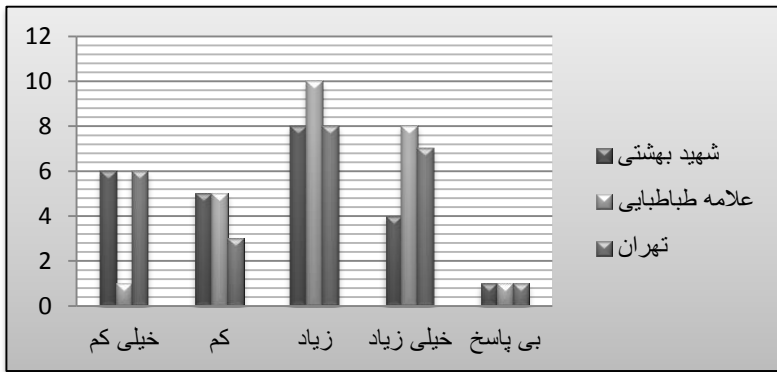
از نظر دانشجویان بررسی شده، عوامل بسیاری در بروز ضعف و قوت این مهارت در دانشجویان دخیل است. فراوانی دانشجویانی که هر کدام از عوامل مطرح شده در پرسشنامه را (زیاد و خیلی زیاد) تأثیرگذار دانسته‌اند در جدول زیر قید شده است:

جدول شماره (۱) فراوانی عوامل تأثیرگذار بر افزایش مهارت خواندن دانشجویان

فراوانی کل	تهران	علامه طباطبایی	شهیدبهشتی	عناوین دانشگاه
۵۸	۲۱	۱۷	۲۰	نحوه تدریس استادان
۵۲	۱۸	۱۷	۱۷	خود دانشجویان
۲۴	۸	۵	۱۱	نحوه فعالیت انجمن علمی گروه
۴۷	۱۴	۱۴	۱۹	تعداد واحدهای درسی
۴۵	۱۸	۱۱	۱۶	میزان امکانات آموزشی (کتابهای آموزشی، فیلم‌های آموزشی و ...)

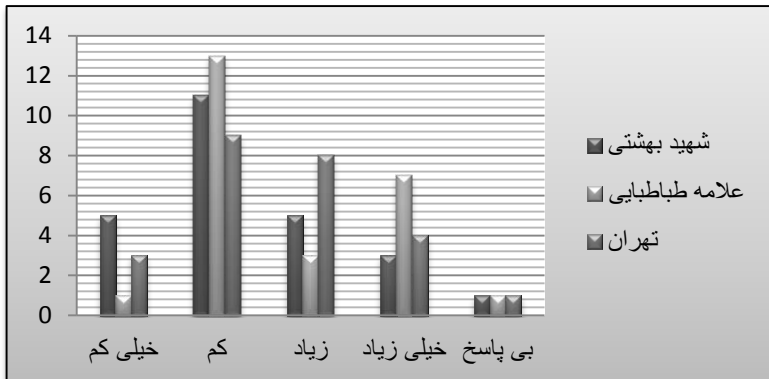
چنانچه از نتایج به دست آمده برمی‌آید، از نظر دانشجویان، نحوه تدریس استادان در مرحله اول و خود دانشجویان و میزان تلاش و کوشش آنان در یادگیری این مهارت در مرحله بعدی، از مهم‌ترین عواملی هستند که می‌تواند دانشجویان را در یادگیری هر چه بهتر این مهارت یاری رساند. اما دانشجویان توانایی خواندن خود را چگونه ارزیابی می‌کنند. این ارزیابی در دو نمودار زیر مشخص شده است:

^۱ «در جزوه وزارت علوم با عنوان: مشخصات کلی، برنامه آموزشی و سرفصل دروس بازننگری شده زبان و ادبیات عربی، مصوب هفتصد و هفتاد و دومین جلسه شورای برنامه ریزی آموزشی عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری سرفصل دروس و اهداف آموزشی این دروس مشخص شده است.»

نمودار شماره (۴) فراوانی دانشجویان در خوانش صحیح متن از نظر اعرابی

چنانچه مشاهده می‌شود ۱۲ نفر از ۲۵ نفر دانشگاه شهید بهشتی توانایی خود را بالا می‌دانند. (به عبارت دیگر اشتباهات آنها در هنگام خواندن، کمتر از ۲۰ است) و همچنین ۱۸ نفر از ۲۵ نفر دانشگاه علامه طباطبایی و ۱۵ نفر از ۲۵ نفر دانشگاه تهران این توانایی را در خود، بالا اعلام کرده‌اند.

نمودار شماره (۵) فراوانی دانشجویان در ادای تلفظ صحیح کلمات

چنانچه مشاهده می‌شود ۸ نفر از دانشگاه شهید بهشتی، ۱۰ نفر از دانشگاه علامه طباطبایی و ۱۲ نفر از دانشگاه تهران توانایی خود را در ادای تلفظ صحیح کلمات بالا می‌دانند.

در خواندن صحیح می‌توان گفت که تقریباً نیمی از دانشجویان (۶۰ درصد) از کل جامعه آماری، می‌توانند متن را از نظر اعرابی صحیح بخوانند، اما این رقم در تلفظ صحیح به کمتر از دویستم جامعه آماری (۴۰ درصد) کاهش می‌یابد.

ب - مهارت نوشتن (و ترجمه)

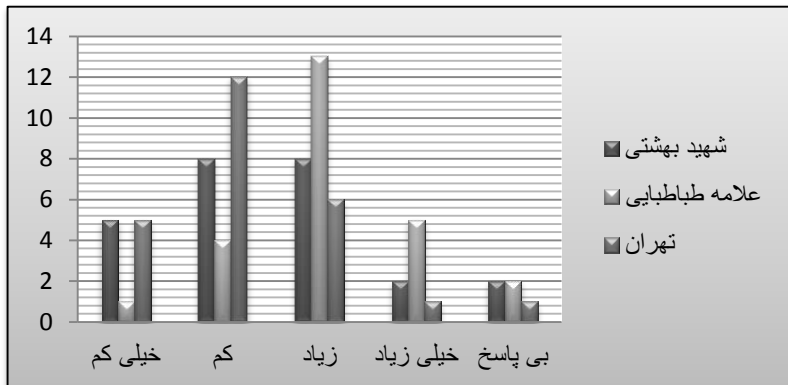
برای افزودن این مهارت در دانشجویان، واحدهای انشا و ترجمه در این زمینه ارائه می‌شود. اهداف درس انشا بدین قرار است که دانشجو بتواند بعد از اتمام ۶ واحد نگارش، توانایی خواندن و نوشتن متون ادبی و غیر ادبی را داشته باشد.^۱ از دانشجویان خواسته شد تا عواملی را که در پرسشنامه مطرح شده است و در بهبود یادگیری و افزایش این مهارت تأثیر دارند را انتخاب نموده و میزان اهمیت آن را از خیلی کم تا خیلی زیاد مشخص کنند. فراوانی دانشجویانی که هر کدام از عوامل مطرح شده در پرسشنامه را زیاد و خیلی زیاد، علامت زده‌اند در جدول زیر قید شده است:

جدول شماره (۲) فراوانی عوامل تأثیرگذار بر افزایش مهارت نوشتن دانشجویان

فراوانی کل	تهران	علامه طباطبایی	شهید بهشتی	عناوین دانشگاه
۶۱	۲۳	۲۰	۱۸	نحوه تدریس استادان
۵۳	۲۰	۱۸	۱۵	خود دانشجویان
۲۸	۹	۸	۱۱	نحوه فعالیت انجمن علمی گروه
۴۹	۱۸	۱۳	۱۸	تعداد واحدهای درسی
۴۰	۱۷	۹	۱۴	میزان امکانات آموزشی (کتاب‌های آموزشی، فیلم‌های آموزشی و ...)

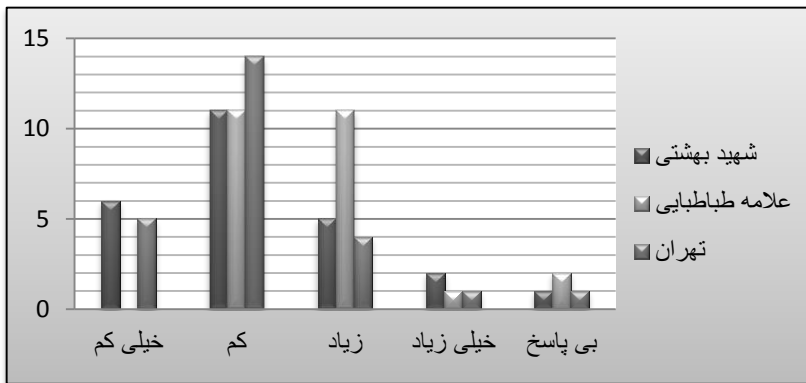
با بررسی مطالب این نتیجه حاصل شد که در این مورد نیز ابتدا دانشجویان، نحوه تدریس استادان (۸۱/۳۳ درصد) و سپس تلاش خود دانشجو (۷۰/۶۶ درصد) را از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار به حساب آورده‌اند. پس از این مرحله، از دانشجویان خواسته شد تا مهارت خود را در زمینه ترجمه و نوشتن ارزیابی کنند. نتایج حاصل در دو نمودار زیر مشخص شدند:

^۱ «در جزوه وزارت علوم با عنوان: مشخصات کلی، برنامه آموزشی و سر فصل دروس بازننگری شده زبان و ادبیات عربی، مصوب هفتصد و هفتاد و دومین جلسه شورای برنامه ریزی آموزشی عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری سر فصل دروس و اهداف آموزشی این دروس مشخص شده است.»

نمودار شماره (۶) میزان مهارت نوشتن دانشجویان از نظر خودشان

از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه شهید بهشتی، ۱۰ نفر، از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۸ نفر و از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه تهران، ۷ نفر توانایی خود را بالا اعلام کرده‌اند. همان‌گونه که از نمودار برمی‌آید توانایی آنها بیشتر از حد متوسط است و تعداد اندکی از دانشجویان توانایی بسیار بالا دارند.

نمودار شماره (۷) میزان مهارت ترجمه دانشجویان از دید خودشان

از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه شهید بهشتی، ۷ نفر، از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۲ نفر و از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه تهران، ۵ نفر توانایی خود را بالا اعلام کرده‌اند. همان‌گونه که از نمودار برمی‌آید توانایی آنها کمتر از حد متوسط (۳۲ درصد) است و تعداد اندکی از دانشجویان توانایی بسیار بالا دارند.

ج - مهارت شنیدن

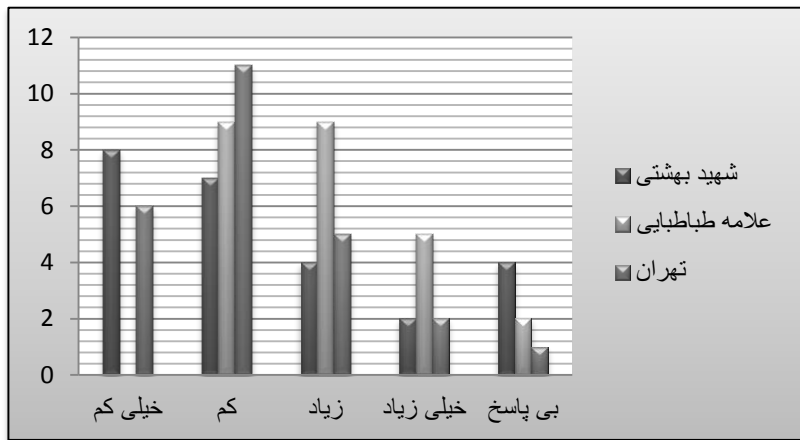
برای افزایش این مهارت در دانشجویان، واحدهای آزمایشگاه ارائه می‌شود و هدف این است که دانشجویان بتوانند پس از پایان ۶ واحد آزمایشگاه، عربی فصیح را صحیح تلفظ کنند و نیز بتوانند متون پیشرفته را حفظ و تکرار کنند. در کل هدف از این ۶ واحد تقویت مهارت‌های شنیداری با تکیه بر امکانات آزمایشگاهی زبان است.^۱ از دانشجویان خواسته شد تا عواملی را که در پرسشنامه مطرح شده و در بهبود یادگیری و افزایش این مهارت تأثیر دارند را انتخاب نموده و میزان اهمیت آن را از خیلی کم تا خیلی زیاد مشخص کنند. فراوانی دانشجویانی که هر کدام از عوامل مطرح شده در پرسشنامه را، زیاد و خیلی زیاد، علامت زده‌اند در جدول زیر قید شده است:

جدول شماره (۳) فراوانی عوامل تأثیرگذار بر افزایش مهارت شنیدن دانشجویان

عناوین	شهید بهشتی	علامه طباطبایی	تهران	فراوانی کل
نحوه تدریس اساتید	۱۷	۱۹	۲۳	۵۹
خود دانشجویان	۱۴	۱۵	۲۰	۴۹
نحوه فعالیت انجمن علمی گروه	۱۲	۵	۹	۲۶
تعداد واحدهای درسی	۱۶	۱۲	۱۴	۴۲
میزان امکانات آموزشی (کتاب‌های آموزشی، فیلم‌های آموزشی و...)	۱۶	۱۱	۱۷	۴۴

با بررسی مطالب، این نتیجه حاصل شد که در این مورد نیز ابتدا دانشجویان، نحوه تدریس اساتید (۷۸/۶۶ درصد) و سپس تلاش خود دانشجویان (۶۵/۳۳ درصد) را از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار به حساب آورده‌اند. پس از این مرحله، از دانشجویان خواسته شد تا مهارت خود را در زمینه شنیدن ارزیابی کنند. نتایج حاصل در نمودار زیر مشخص شده است:

^۱ «در جزوه وزارت علوم با عنوان: مشخصات کلی، برنامه آموزشی و سر فصل دروس بازنگری شده زبان و ادبیات عربی، مصوب هفتصد و هفتاد و دومین جلسه شورای برنامه ریزی آموزشی عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری سر فصل دروس و اهداف آموزشی این دروس مشخص شده است.»

نمودار شماره (۸) میزان مهارت شنیدن دانشجویان از نظر خودشان

از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه شهید بهشتی، ۶ نفر، از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۴ نفر و از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه تهران، ۷ نفر توانایی خود را بالا اعلام کرده‌اند. همان‌گونه که از نمودار برمی‌آید توانایی آن‌ها کمتر از حد متوسط (۳۶ درصد) است و تعداد اندکی از دانشجویان توانایی بسیار بالا دارند.

د - مهارت گفتن

برای افزایش این مهارت در دانشجویان، واحدهای مکالمه ارائه شده است. اهداف ارائه شده از سوی برنامه‌ریزان درسی از این ۶ واحد، آن است که دانشجوی پس از اتمام این ۶ واحد بتواند در موضوعات متنوع در سطح پیشرفته بر اساس حضور در اماکن و شرایط مختلف سخن گفته و مطالب را درک کند.^۱ از دانشجویان خواسته شد تا عواملی را که در پرسشنامه مطرح شده و در بهبود یادگیری و افزایش این مهارت تأثیر دارند را انتخاب نموده و میزان اهمیت آن را از خیلی کم تا خیلی زیاد مشخص نمایند. فراوانی دانشجویانی که هر کدام از عوامل مطرح شده در پرسشنامه را، زیاد و خیلی زیاد، علامت زده‌اند، در جدول زیر قید شده است:

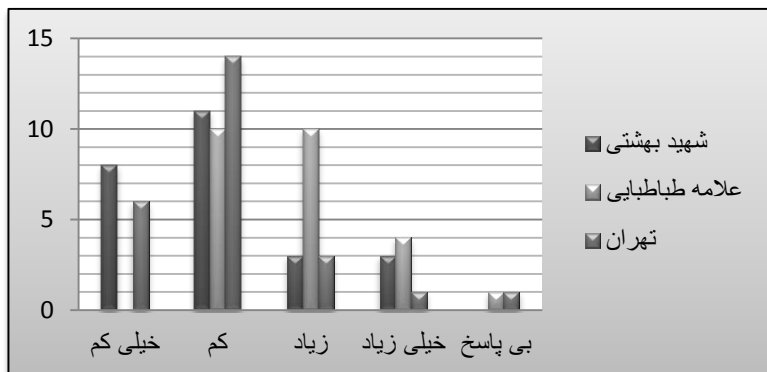
^۱ «در جزوه وزارت علوم با عنوان: مشخصات کلی، برنامه آموزشی و سر فصل دروس بازنگاری شده زبان و ادبیات عربی، مصوب هفتاد و دومین جلسه شورای برنامه ریزی آموزشی عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری سر فصل دروس و اهداف آموزشی این دروس مشخص شده است.»

جدول شماره (۴) فراوانی عوامل تاثیرگذار بر افزایش مهارت گفتن دانشجویان

فراوانی کل	تهران	علامه طباطبایی	شهید بهشتی	عناوین دانشگاه
۶۱	۲۳	۱۹	۱۹	نحوه تدریس اساتید
۵۷	۲۱	۱۷	۱۹	خود دانشجویان
۳۶	۱۱	۱۱	۱۴	نحوه فعالیت انجمن علمی گروه
۴۸	۱۶	۱۶	۱۶	تعداد واحدهای درسی
۴۷	۱۸	۱۱	۱۸	میزان امکانات آموزشی (کتاب‌های آموزشی، فیلم‌های آموزشی و ...)

با بررسی مطالب این نتیجه حاصل شد که در این مورد نیز ابتدا دانشجویان، نحوه تدریس اساتید (۸۱/۳۳ درصد) و سپس تلاش خود دانشجو (۷۶ درصد) را از مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار به حساب آورده‌اند.

پس از این مرحله، از دانشجویان خواسته شد تا مهارت خود را در زمینه گفتن ارزیابی کنند. نتایج حاصل در نمودار زیر مشخص شده است:

نمودار شماره (۹) میزان مهارت گفتن دانشجویان از دید خود آنان

از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه شهید بهشتی، ۶ نفر، از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه علامه طباطبایی، ۱۴ نفر و از مجموع ۲۵ دانشجوی دانشگاه تهران، ۴ نفر توانایی خود را بالا اعلام کرده‌اند. همان‌گونه که از نمودار برمی‌آید توانایی آن‌ها کمتر از حد متوسط (۳۲ درصد) است و تعداد اندکی از دانشجویان توانایی بسیار بالا دارند.

نتیجه و ارائه راهکار

قبل از هر سخنی باید گفت که در بخشی از پرسشنامه از دانشجویان خواسته شده است که پیشنهادهای و انتقادات خود را ارائه دهند، بیشتر آنان اظهار داشته‌اند که با تحصیل در این رشته، مطالبی را نیاموخته‌اند که به درد کار و زندگی آنها بخورد، نه تکلم به زبان عربی را به صورت کامل فرا گرفته‌اند، نه نگارش، نه ترجمه، نه حتی دستور زبان کامل! از همه این موارد، مطالبی را خوانده و در هیچ کدام کارشناس نشده‌اند. این بیانات، ما را بر آن داشت تا به بررسی واحدهایی که دانشجویان گذرانده‌اند پرداخته و نظرات دانشجویان را در موارد مختلف بررسی کنیم.

اما واحدهایی که دانشجویان در چهار سال تحصیلی خود گذرانده‌اند به شرح زیر است:

۲۰ واحد صرف و نحو، ۸ واحد علوم بلاغی، ۱۶ واحد تاریخ ادبیات از دوره جاهلی تا دوره معاصر، ۳۴ واحد متون ادبیات از دوره جاهلی تا دوره معاصر، ۶ واحد انشا، ۶ واحد مکالمه، ۶ واحد آزمایشگاه زبان، ۴ واحد فن ترجمه و ترجمه از فارسی به عربی و بالعکس، ۲ واحد بررسی روزنامه‌ها و مجلات، ۲ واحد فقه‌اللغه (زبان‌شناسی عربی)، ۲ واحد نامه‌نگاری و خلاصه‌نویسی، ۲ واحد روش تحقیق، ۴ واحد نقد ادبی و ادبیات تطبیقی.

نوع تدریس اساتید نیز بی‌تأثیر در سنگین کردن کفه ادبیات نسبت به زبان در این رشته نیست. با توجه به سؤالاتی که از دانشجویان پرسیده شد تعداد انگشت‌شماری از اساتید در کلاس درس به زبان عربی صحبت می‌کنند و از دانشجویان نیز همین درخواست را دارند. این نوع تدریس حتی در امتحاناتی که از دانشجویان گرفته می‌شود نیز گویای تأکید اساتید بر روی ادبیات است تا زبان؛ تا آنجایی که اوراق امتحانی که دانشجویان به سؤالات آن پاسخ می‌گویند به زبان فارسی است و دانشجویان هیچ نوع زحمتی برای خواندن و حفظ متون عربی متحمل نمی‌شوند. اساتید حتی در تدریس درس متون و تاریخ ادبیات نیز آنچنان که از نام آنها بر می‌آید، به درستی عمل نمی‌کنند. تاریخ ادبیات، یعنی بررسی عوامل مؤثر سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در ادبیات، حال آنکه با پرسش‌های به عمل آمده مشخص شد، اساتید در کلاس‌های تاریخ ادبیات فقط به ذکر ویژگی‌های هر دوره تاریخی در ادبیات و زندگی‌نامه شعرا و نویسندگان هر دوره بسنده می‌کنند. دروس متون نیز باید مطابق با دروس تاریخ ادبیات

ارائه شده و از دانشجویان خواسته شود تا تغییرات در ادبیات هر دوره را در آثار شاعر مقایسه و بررسی کنند که چنین چیزی هیچ‌گاه صورت نمی‌پذیرد و به ذکر و ترجمه اشعار و متون معروف شاعران هر دوره بسنده می‌شود. کم‌کاری و سستی دانشجویان از یک طرف و ساده گرفتن اساتید از سوی دیگر، مهم‌ترین عوامل از سوی دانشجویان معرفی شده‌اند.

با نگاهی مجدد به نمودارها مشخص می‌شود که دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی نسبت به دو دانشگاه دیگر در تکلم به زبان عربی توانمندتر هستند. دانشجویان علت این امر را سخت‌گیری اساتید در اجبار دانشجویان به تکلم به زبان عربی، اجبار در نوشتن امتحانات به زبان عربی، مشاهده فیلم و ماهواره و ارائه هفتگی حداقل یک انشا در کلاس می‌دانند.

در این میان نقش انجمن علمی گروه را نیز نباید نادیده گرفت. با بررسی‌های به عمل آمده، انجمن علمی هیچ‌کدام از دانشگاه‌ها قوی عمل نمی‌کنند. درست است که تغییر در واحدهای آموزشی بسیار سخت اتفاق می‌افتد، اما می‌توان با افزایش فعالیت انجمن-های علمی، ضعف بعضی واحدها را جبران کرد و با شبیه‌سازی برنامه‌های فوق برنامه به کلاس درس، دانشجویان را ترغیب یا مجبور به شرکت در این جلسات کرد. اما پیشنهادهاتی که در زمینه افزایش فعالیت انجمن علمی ارائه می‌شود، بدین شرح است:

به نمایش گذاشتن هفتگی سریال‌ها و مستندات به زبان عربی به گونه‌ای که دانشجویان در همه زمینه‌ها با لغات مختلف آشنا شده و برنامه‌ای را به صورت تصویری مشاهده کنند. نه اینکه تأکید عمده روی اخبار سیاسی باشد؛ چرا که به نظر می‌رسد خشکی اخبار سیاسی ملال‌آور است؛

ارائه هفتگی داستان کوتاه و ساده زبان عربی و ترجمه آن از سوی هر یک از دانشجویان و ارائه آن در جمع دوستان و نقد و بررسی آن به سبک کارگاه داستان‌نویسی به گونه‌ای که وجه ادبی این رشته نیز مورد غفلت واقع نشده و ادبیات به صورت امروزی‌تر و بر اساس مکاتب ادبی نوین ارائه شود.

فعالیت انجمن علمی باید در محیطی دوستانه و کاملاً صمیمی انجام گیرد تا علاقه دانشجویان به شرکت در این جلسات افزون گردد؛ به گونه‌ای که رقابت دانشجویان بر سر نمره نباشد بلکه برای افزایش علم و مهارت و کارهایی از این قبیل باشد.

با وجود آنکه تعداد واحدهای مربوط به ادبیات در این رشته بسیار است و آن‌ها را به دوره‌های مختلفی مثل جاهلی، عباسی اول و دوم و غیره تقسیم‌بندی کرده‌اند، اما هیچ تنوعی در این کلاس‌ها وجود ندارد؛ چه اینکه در هر کلاس متون و تاریخ ادبیات فقط به ترجمه و خواندن زندگی‌نامه شعرا بسنده می‌شود و ذکر همین نکته در ملال‌آور بودن و خسته شدن این کلاس‌ها کافی به نظر می‌رسد.

ایجاد تنوع در کلاس برای ترغیب دانشجویان به شرکت در کلاس و مشارکت با استاد مربوطه در امر تدریس، پیشنهاد دیگری است که باعث افزایش علاقه‌مندی و همچنین بهبود یادگیری دانشجویان می‌شود؛ چه اینکه مطلبی را که خود شخص به دنبال آن برود، بسیار در ذهن ماندنی‌تر است تا اینکه از طریق کسی به او گفته شود. بسیاری از کلاس‌های متون و تاریخ ادبیات در این رشته به صورت متکلم وحده از سوی استادان، اداره شده و دانشجویان هیچ نقشی در اداره کلاس ندارند. گاه اتفاق می‌افتد که دانشجویان از ابتدا تا انتهای کلاس هیچ سخن یا فعالیتی در کلاس انجام ندهند و فقط منتظر اتمام کلاس هستند.

نکته دیگری که برخی از دانشجویان بدان اشاره کرده بودند، نبود استادان جوان و مجرب بود. استادانی که با روش‌های نوین آموزش آشنا بوده و از روش‌های سنتی برای تدریس استفاده نکنند یا اینکه تکیه آنان بر ادبیات کلاسیک زبان عربی نباشد و به ادبیات معاصر که به زبانی که دانشجویان فرا می‌گیرند نزدیک‌تر و فهم آن آسان‌تر است، بیشتر بها دهند.

نکته حائز اهمیت دیگری که دانشجویان بدان اشاره کرده بودند وجود واحدهایی است که بر برخی از مطالب در رشته زبان و ادبیات بیشتر تکیه دارند و راهکار ارائه شده را بررسی مجدد و ارزیابی در این زمینه و تغییر این واحدها دانستند. در این زمینه (همان‌طور که در پیشینه نیز اشاره شد) برنامه‌ای را که دکتر شکیب انصاری در مقاله "کاربردی و تخصصی کردن آموزش زبان و ادبیات عربی در دانشگاه" ارائه داده هم قابلیت ارزیابی و بررسی دارد. در این برنامه، آموزش زبان و ادبیات روز از زبان و ادبیات کهن جدا می‌شود. ادبیات روز در دوره کارشناسی، آموزش داده می‌شود و ادبیات کهن در دوره کارشناسی ارشد و دکتری ارائه می‌شود. مطابق این برنامه، دانشجو در دوره کارشناسی، زبان و ادبیات روز می‌آموزد. این زبان و ادبیات مشتمل بر آزمایشگاه زبان، مکالمه و قواعد دستوری و بلاغی به زبان روز، همچنین شعر معاصر، روزنامه‌ها و مجلات

عربی، رمان و داستان کوتاه، نمایش‌نامه، فیلم سینمایی، برنامه‌های رادیو و تلویزیون، فن ترجمه و تمرین آن، انشا و مقاله نویسی است.

در مجموع باید چنین گفت که زبان عربی به دلیل این که زبان مشترک بین تمام مسلمانان بوده و بیش از یک میلیارد مسلمان به‌نحوی با آن در ارتباط هستند و با توجه به افزایش تعداد مسلمانان، روز به روز بر اهمیت آن افزوده گشته است، نیاز به کسانی دارد که بتوانند به این زبان به‌خوبی صحبت کنند. پس انتظار می‌رود که دانشگاه‌ها بتوانند با پرورش نیروی انسانی کارآمد به این نیازها پاسخ گفته و در صدد بهبود ضعف‌های خود همت گمارند.

منابع:

- بنت، جان مایکل (۱۳۸۲). چهار مهارت یادگیری؛ ترجمه سهیلا دولتشاهی و توران جمشیدیان. تهران: کیهان.
- رسولی، حجت (۱۳۸۴). ریشه‌یابی مشکلات آموزش زبان عربی در دانشگاه‌های ایران (مبانی تعریف گرایش‌ها). *مجله پژوهشنامه علوم انسانی دانشگاه شهید بهشتی*، ۴۸-۴۷.
- رضایی، عبد العظیم (۱۳۷۵). *تاریخ ده هزار ساله ایران*، ج ۳، تهران: انتشارات اقبال.
- شکیب انصاری، محمود (۱۳۸۵). *کاربردی و تخصصی کردن آموزش زبان و ادبیات عربی در دانشگاه، کنگره ملی علوم انسانی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران*.
- شکیب انصاری، محمود (۱۳۷۹). *نقد و بررسی آموزش مکالمه عربی در دانشگاه، مجله نامه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی*، ۲.
- رضا شکرانی (۱۳۷۵). *ضرورت تحول در آموزش عربی، نشریه علمی و پژوهشی دانشکده ادبیات (دانشگاه اصفهان)*، ۸: ۲۰-۳۸.
- سلیمی، علی (۱۳۸۶). *آموزش عربی در مدارس و دانشگاه‌های ایران (نقص‌ها، کاستی‌ها و راهکارها)*. مجموعه مقالات همایش مدیران گروه‌های عربی کشور. *دانشگاه بوعلی همدان، تیرماه*.
- قائم، مرتضی (۱۳۸۶). *آموزش مهارت نوشتن در ایران موانع و راهکارها*. مجموعه مقالات همایش مدیران گروه‌های عربی کشور. *دانشگاه بوعلی همدان، تیرماه*.
- وزارت علوم، تحقیقات و فناوری (بی‌تا). *جزوه مشخصات کلی، برنامه آموزشی و سر فصل دروس بازننگری شده زبان و ادبیات عربی، مصوب هفتصد و هفتاد و دومین جلسه شورای برنامه ریزی آموزشی عالی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری*.